

© Klaas Spronk

ZONDAG 19 JULI Genesis 6:1-4

Toen de mensen zich op aarde begonnen te vermenigvuldigen en hun dochters geboren werden, zagen de zonen Gods, dat de dochters der mensen schoon waren, en zij namen zich daaruit vrouwen, wie zij maar verkozen. En de Here zeide: Mijn Geest zal niet altoos in de mens blijven, nu zij zich misgaan hebben; hij is vlees; zijn dagen zullen honderd twintig jaar zijn. De reuzen waren in die dagen op de aarde, en ook daarna, toen de zonen Gods tot de dochters der mensen kwamen, en zij hun (kinderen) baarden; dit zijn de geweldigen uit de voortijd, mannen van naam.

Schriftlezingen: Gen. 6:1-4; Luc. 1:26-35; Filp. 2:5-11

Het eigene van de zondag

Vandaag wordt er een begin gemaakt met lezingen rondom het verhaal van de zondvloed. Bij de uitleg zal duidelijk gemaakt worden dat Gen. 6:1-4 hierbij als inleiding opgevat kan worden. Het is wellicht allemaal wat zware kost voor de zomertijd. Aan de andere kant kan de vrijheid die de kerkelijke kalender biedt in deze tijd, waarin we vaak ook wat los kunnen komen van werk en school, aangegrepen worden om eens stil te staan bij de vraag waar het in onze samenleving nu om draait. Want in feite gaat het in deze lezingen uit Genesis om cultuurkritiek. In de gebeden zou men daar, zeker ook als zelfkritiek, op kunnen inspelen.

De evangelielezing over de aankondiging van Jezus' geboorte en het bekende lied van de Mensenzoon uit Filippenzen 2 zijn gekozen omdat op grond van deze teksten Jezus als tegenhanger kan gelden van de giganten uit Genesis 6.

Bij de aangegeven nieuwtestamentische lezingen geeft het Liedboek vele passende liederen. In de Psalmen vinden we aan Genesis 6:1-4 verwante thema's in Psalm 8 en vooral Psalm 82.

Huub Oosterhuis schreef een lied bij deze tekst: 'De reuzen', waarin ook hij het verband legt met de komende vloed (*Nieuw Bijbels Liedboek*, Baarn 1986, blz. 24-25).

Uitleg

Deze vier verzen hebben de eeuwen door heel wat hoofdbrekens gekost aan de uitleggers. Een heel oude en invloedrijke exegese vinden we in het apocriefe geschrift Henoch, hoofdstuk 6-36. Daarin wordt Genesis 6:1-4 gebruikt als basis van een uitgebreide beschrijving van de val der engelen. In het Nieuwe Testament vinden we er sporen van in Judas 6-7 en 2 Petrus 2:4.

In het historisch-kritische onderzoek werd de aandacht verlegd naar vragen betreffende de eenheid en de godsdiensthistorische achtergrond van deze perikoop. Het zal niemand ontgaan dat dit verhaal niet goed 'loopt'. Vers 3 sluit slecht aan bij de voorafgaande verzen: waarom worden nu juist de mensen gestraft? Wat hebben ze misdaan? Verder lijken in vers 4 twee los van elkaar staande onderwerpen aan de orde te komen, namelijk de reuzen en de 'geweldigen uit de voortijd'. De laatsten kunnen beschouwd worden als de nakomelingen van de dochters der mensen en de godenzonen. Vers 4b sluit woordelijk aan bij vers 1 en 2. Wat daar tussenin staat (vers 3 en 4a) maakt de indruk een tweetal toevoegingen te zijn.

Er is nogal eens gesuggereerd dat Genesis 6:1-4 een verwaald stukje mythologie is van onbekende, niet-Israëlitische herkomst. Daartegenover is er de laatste jaren een tendens waarneembaar waarbij men probeert de uitlegkundige problemen op te lossen door verband te leggen met de context. Zie in dit verband onder andere D. J.A. Clines, 'The Significance of the "Sons of God" Episode (Genesis 6:1-4) in the Context of the "Primeval History" (Genesis 1-11)', *JSOT* 13 (1979), 33-46 (zie ook het artikel van L. Eslinger op blz. 65-73); C. Houtman, 'Het verboden huwelijk. Genesis 6:1-4 en haar context', *GTT* 16 (1976), 65-75 en F.H. Breukelman, 'Het verhaal van de zonen Gods die zich de dochters

der mensen tot vrouw namen', *Amsterdamse cahiers voor exegese en bijbelse theologie* I, Kampen 1980, blz. 9-21.

In grote lijnen zien we in deze artikelen hetzelfde patroon. De overtreding in Genesis 6:1-4 ziet men op één lijn staan met wat in het voorafgaande is verteld over de misdragingen van de mensen. Steeds opnieuw worden er grenzen overschreden, waardoor God gedwongen wordt in te grijpen. Genesis 6:1-4 is ook een inleiding op de vertelling over de zondvloed. Het duidelijkst is dat te zien aan de herhaling van de woorden *ha'adam* en *`al -pene ha'adamah* (vs 1 en 7).

Het eerste vers vertelt van de uitbreiding van de mensheid op aarde. Precies hetzelfde motief vinden we in een Mesopotamische versie van de zondvloed in de Atrachasis-mythe, waar met name het lawaai dat deze uitbreiding met zich meebrengt aanleiding wordt tot goddelijk ingrijpen (zie hierover K.R. Veenhof, 'De interpretatie van de Atrachasis-mythe, een Babylonische oergeschiedenis', *NTT* 44 (1990), 177-197, vooral blz. 189 ev).

De laatste tijd komt er steeds meer aandacht voor Griekse parallellen die in sommige opzichten nog duidelijker lijken te zijn. In de zogenaamde 'vrouwenreeks' toegeschreven aan Herodotus, wordt beschreven hoe Zeus ingrijpt als de goden zich vermengd hebben met de mensen (zie hierover R.S. Hendel, 'On Demigods and the Deluge: Toward an Interpretation of Genesis 6:1-4', *JBL* 106 (1987), 13-26 en J. van Seters, 'The Primeval History of Greece and Israel Compared', *ZAW* 100 (1988), 1-22). Je zou kunnen zeggen dat we hier te maken hebben met een vrij algemene, in mythologie verpakte, menselijke wijsheid zoals die ook, wat simpeler, door Prediker onder woorden wordt gebracht: 'God is in de hemel en gij zijt op de aarde, laten daarom uw woorden weinige zijn' (Pr. 5:1).

Daarmee is Genesis 6:1-4 nog niet volledig verklaard. Eén en ander is namelijk hier, vooral in de toegevoegde verzen 3-4a, toegespitst op Kanaänitisch geloofsgoed betreffende heroën. Deze kennen we ook uit de verhalen van de verspieters (Num. 13-14): de reuzen die het beloofde land bewonen. Uit Kanaänitische teksten gevonden in Ugarit wordt duidelijk dat het hier gaat om mensen uit de 'voortijd' die in de dodencultus worden vereerd. Niet voor niets betekent het in vers 4 gebruikte woord voor reuzen letterlijk 'de gevallenen'. We hebben hier dus te maken met een specifieke vorm van grensoverschrijding: eerbiedwaardige doden worden vereerd als goden en dreigen zo de plaats van de ene God in te nemen. Tevens leeft hier de gedachte dat men op deze manier de dood kan overwinnen. Alsof Gods straf uit Genesis 3 zomaar ongedaan gemaakt zou kunnen worden.

Hoewel het bestaan van deze mensen van formaat en hun faam ('mannen van naam'; vgl. ook Gen. 11:4 en 12:2) niet ontkend wordt en hun zelfs een hoger dan normale leeftijd toegedicht wordt, de grenzen blijven en ze worden opnieuw vastgesteld.

Aanwijzingen voor de prediking

Deze geschiedenis wil meer zijn dan informatie uit een ver verleden. Hier wordt iets verteld over de mens en zijn wereld, over mensen zoals wij in deze wereld. We worden voor de vraag gesteld of wij onze grenzen nog wel kennen. Heel actueel wordt dit als we bedenken welke mogelijkheden zaken als de eugenetica ons bieden. Ook op andere terreinen van de technologie doemt steeds weer de vraag op hoever een mens mag gaan.

We kennen ook de Zoon van God die mensenzoon werd en afstand deed van zijn macht om de mens nabij te kunnen zijn. Het heeft geen zin om bij de uitleg van Genesis 6 te blijven steken in de vraag naar de identiteit van de 'zonen Gods'. Wezenlijk is het de vraag te stellen hoe de komst van de Zoon van God een andere kijk kan geven op het leven van ons mensenkinderen.

ZONDAG 26 JULI Genesis 8:20-22

Ik zal de aardbodem niet weer vervloeken om de mens.

Schriftlezingen: Gen. 6:5-8, 7:1-10,22-23, 8:13,20-22; Mat. 5:43-48

Het eigene van de zondag

Deze tijd wordt normaal gesproken beheerst door vakantiegevoelens. Velen zoeken rust te midden van natuurschoon. De lezing van gedeelten uit het verhaal van de zondvloed sluit daar in zoverre bij aan dat hierin de aarde centraal staat. Op het eerste gezicht lijkt de lezing uit Genesis nogal versnipperd. Er is echter gepoogd de lijn van het verhaal vast te houden. De keuze van de verzen wordt bepaald door de resultaten van het historisch-kritische onderzoek dat heeft aangetoond dat de huidige tekst is samengesteld uit twee van oorsprong zelfstandige tradities. De jongste versie is van de zogenaamde Priesterschrijver (in de wetenschappelijke literatuur aangeduid als P). Deze is te vinden in 6:9-22, 7:6,11, 13-16a, 18-21,24, 8:1-12a, 3b-5, 14-19, 9:1-17. Deze is samengevoegd met het oudere verhaal van de Jahwist (J), zo genoemd vanwege het gebruik van de Godsnaam. Deze oudere versie staat deze zondag centraal; die van P komt de volgende zondag aan de orde.

Het verhaal van de zondvloed leert ons om op een speciale manier naar de aarde te kijken, namelijk vanuit het geloof in Gods zegen daarover. Om die reden is gekozen voor de nieuwtestamentische lezing uit Matteüs 5. Te overwegen is ook Matteüs 6:25-34.

Een lied dat er nauw bij aansluit is Gezang 488. Te denken valt ook aan Psalm 65, Gezang 337 (vooral het eerste en het laatste vers), Gezang 350 en Gezang 479. Zie ook H. Oosterhuis, *Aandachtig Liedboek*, Baarn 1983, blz. 161: 'Om wat misdaan wordt', een lied bij Genesis 6-9, over de 'afgeknechte' en de nieuwe aarde.

In de gebeden is er plaats voor dank voor de gezegende aarde, voor herinneringen aan het paradijs. Tegelijkertijd past het om te bidden voor de op velerlei wijze bedreigde aarde.

Uitleg

Bij een eerste aandachtige lezing van de tekst valt het op dat het verhaal nogal wat ongerijmdheden bevat. Behalve de schijnbaar onnodige herhalingen zijn er tegenstrijdige aanduidingen betreffende onder andere de aantallen mee te nemen dieren en de tijdsaanduidingen. (Wie zich in dat laatste wil verdiepen kan daarvoor terecht bij N.P. Lemche, 'The Chronology in the Story of the Flood', *JOT* 18 [1980], 52-62.) Dit probleem wordt op overtuigende wijze opgelost met behulp van de klassieke theorie van de verschillende bronnen. Het blijkt mogelijk te zijn om twee onderscheiden tradities te reconstrueren. Blijkbaar waren deze voor degene die de huidige versie heeft samengesteld zo eerbiedwaardig dat hij ze zoveel mogelijk in takt heeft gelaten. Liever dan één en ander aan elkaar aan te passen, zette hij ze naast elkaar.

Wanneer wij nu uitgaan van die oudere tradities, dan is dat vanuit diezelfde eerbied. Door ze apart te nemen kan men aandacht geven aan de eigen accenten die ze ieder voor zich aan dit ook buiten Israël zo bekende verhaal hebben willen geven.

Intussen heeft natuurlijk ook de samensteller van de huidige tekst zijn sporen nagelaten. Zijn manier van werken is veelzeggend. Het blijkt dat hij de inleidingen en de epilogen niet met elkaar heeft vermengd, zoals hij bij het verhaal zelf wel deed, maar eenvoudigweg na elkaar heeft geplaatst (6:5-8 en 6:9-13, 8:20-22 en 9:1-17). Daarmee benadrukt hij, zo lijkt het, de interpretatie van het gebeuren en dus niet de gebeurtenissen zelf. Vertaald naar onze situatie zou je het zo kunnen zeggen: de aandacht ligt niet bij de vraag naar de historische betrouwbaarheid, maar bij de opdracht om kritisch en hoopvol naar onszelf en onze wereld te kijken.

De geschiedenis van de vloed in de versie van de Jahwist is op allerlei manieren verweven met de rest van de zogenaamde oergeschiedenis. Dat kan het beste worden geïllustreerd aan de hand van het gebruik van het woord *adamah*, 'aardbodem'. Genesis 6:5 e.v. wordt aangeduid als het verhaal van de mens (*adam*) die wordt weggevaagd van de aardbodem. In 8:21 komt God daarop terug als Hij belooft de aardbodem niet weer te vervloeken om de mens. Deze thematiek verbindt deze hoofdstukken met het (tweede) scheppingsverhaal, dat beschrijft hoe God de mens vormde uit de aardbodem (2:7), gevolgd door de gebeurtenissen die ertoe leidden dat God de aardbodem vervloekt (3:17) en Hij de mens aanzegt dat hij zal weerkeren tot de aardbodem (3:19).

In zekere zin herhaalt hier zich dus de geschiedenis, zij het dat het nu gebeurt op grotere schaal, zoals in de tussenliggende hoofdstukken ook een toename van het kwaad is vastgesteld. Bemoedigend is dat de aanvankelijke vloek hier tot zegen wordt. Maar daar was dan wel die ingrijpende vloed voor nodig.

Het berouw van God (6:6) is theologisch moeilijk te plaatsen, omdat het eerder van God te verwachten is dat Hij onveranderlijk is (1 Sam. 15:29; vgl. echter 1 Sam. 15:39!). Het is in deze interessant om het bijbels verhaal over de vloed te vergelijken met in veel opzichten identieke verhalen bij de buurvölkeren (zie hierover R. Frankena, 'Het Babylonisch en bijbels zondvloedverhaal', *Rondom het Woord* 13 (1971), 268-281 en K.R. Veenhof, 'De interpretatie van de Atrachasis-mythe, een Babylonische oergeschiedenis', *NTT* 44 (1990), 177-197). In Genesis 6-9 wordt niet gekozen voor de oplossing om zegen en vloek te verdelen over rivaliserende goden. De voordelen van een dergelijk dualisme, dat in vele vormen nog steeds voortleeft, verdwijnen snel. Men lijkt te winnen aan logica, maar men neigt er des te sneller door naar fatalisme: de mens als machteloos object in het spel van de machten. Nu de spanning binnen de ene persoon van God ligt, is er hoop. Zijn liefde en trouw aan wat Hij begon blijken de doorslag te geven. Heel 'menselijk' wordt dat aangeduid in 8:21: de liefelijke reuk doet zijn toorn verdwijnen.

De bedreigde aarde is in de eerste plaats gezegende aarde. Aan het ritme van dag en nacht en aan het wisselen der jaargetijden is het af te lezen (8:22).

Aanwijzingen voor de prediking De eredienst is niet de meest geschikte plaats om inleidingsvraagstukken te behandelen. Hooguit zouden ter introductie van de schriftlezing enkele dingen kunnen worden toegelicht.

Van belang is ook dat dit verhaal uit de nevelen der oergeschiedenis gehaald wordt en gepresenteerd wordt als het verhaal van ons mensen en onze wereld. Het vertelt van de verwevenheid van vloek en zegen; een ongetwijfeld herkenbaar gegeven, waarvan vanuit onze eigen ervaringen vele voorbeelden zijn te geven. In de natuur is het daaraan te herkennen dat zij zowel vertedert als vernietigt.

De verkondiging van de op deze zondag gelezen bijbelgedeelten is dat wij erop mogen vertrouwen dat de zegen zich uiteindelijk doorzet. Dat is aan de ene kant een belofte, waarvan de definitieve vervulling nog uitstaat. Aan de andere kant opent het vertrouwen daarop ook de ogen voor de overvloed aan zegen zoals die er op dit moment is. In dit kader mag ook de natuur meespreken.

Er is dus reden tot gegrond optimisme. Dat wil echter nog niet zeggen dat men de ogen mag sluiten voor wat er fout gaat. De spanning die dat oproept komt duidelijk tot uitdrukking in de schriftlezing waar deze spreekt over het berouw van God. Dat levert een haast ondragelijke spanning op. Je zou het de keerzijde kunnen noemen van wat voor de mensen Godsverduistering heet: God 'ziet het niet meer zitten' met de mens. Het enige wat Hem en daarmee ook ons daar doorheen helpt zijn liefde en trouw.

Nadenkend over de toepassing mogen wij niet voorbijgaan aan de steeds grotere verantwoordelijkheid die wij dragen voor de natuur. De mens met zijn overvloed aan vuil is tot een vloek voor de schepping geworden.

ZONDAG 2 AUGUSTUS

Genesis 9:16

Als de boog in de wolken is, dan zal Ik hem zien, zodat Ik mijn eeuwig verbond gedenk tussen God en alle levende wezens van alle vlees, dat op aarde is.

Schriftlezingen: Gen. 9:1-17; Joh. 3:5-8; Rom. 6:1-4

Het eigene van de zondag

Vandaag wordt de lezing van het verhaal van de zondvloed voortgezet. Deze keer staat de versie van de Priesterschrijver centraal. Zie voor de argumenten voor deze benadering de opmerkingen bij de vorige zondag.

Omdat het verhaal van de vloed in grote lijnen al aan de orde geweest is, kan hier volstaan worden met de epiloog. In het tweede deel daarvan staat het teken waarmee God het verbond aanduidt centraal. Het is het teken van het nieuwe begin dat God met mensen maakt. Via de lezingen uit het Nieuwe Testament kan een verband gelegd worden met de doop, zoals dat ook in veel doopgebeden gebeurt.

De keuze van de liederen kan daarbij ook aansluiten. Vooral Gezang 337 en 338 passen hier goed. Men kan ook denken aan Psalmen die het verbond bezingen zoals 105 en 111.

Treffend is ook het 'Lied van Noach' van de hand van Huub Oosterhuis, *Nieuw Bijbels Liedboek*, Baarn 1986, blz. 26.

Uitleg

Voor de inleidende opmerkingen ten aanzien van de ook voor de prediking relevante resultaten van het historisch-kritische onderzoek kan opnieuw verwezen worden naar wat hierover bij de vorige zondag is gezegd. Daar werd ook gewezen op de duidelijke verbanden die er bestaan tussen het verhaal van de vloed door de Jahwist en zijn versie van de gebeurtenissen bij de schepping. Bij de Priesterschrijver is dat niet anders. Hij schildert de vloed als de omkering van Gods scheppende handelen. Wees God de oervloed (Hebr. *tehom*, Gen. 1:2) eerst zijn plaats, nu breekt deze door Gods toedoen weer los (7:11) en als God de vloed weer aan banden legt, dan klinken dezelfde woorden als aan het begin: God adem/geest (Hebr. *ruach*) gaat over de wateren (1:2, 8:1). De zegen en de opdracht die Noach vervolgens meekrijgt komen overeen met wat God tot Adam zei (1:28-30, 9:1-7).

Daarbij wordt ook herhaald dat de mens geschapen is naar Gods beeld (1:26, 9: 6). Er is veel voor te zeggen om dit te zien als een aanduiding dat God communicatie wil met de mens. Hij heeft de mens geschapen als iemand die tegenover Hem staat, iemand om in het gezicht te zien. Dat contact blijft er dus. Of beter: God houdt het gaande.

Vergeleken met de opdracht uit Genesis 1:29 valt op dat in 9:3 behalve het gewas nu ook de dieren aan de mensen tot voedsel worden gegeven. We staan hier, zo blijkt, weer een stukje verder af van het paradijs. De dood heeft zijn intrede gedaan voor mens en dier. Het is een onderdeel van het leven. Aan deze constatering wordt echter wel toegevoegd dat het doden, ook al is het uit levensbehoefte, zijn grenzen heeft. Het respect voor het leven mag niet verloren worden. Dat komt tot uitdrukking in het verbod om vlees met bloed te eten. Het bloed gold namelijk als de zetel van het leven (Lev. 17:11).

De opdracht om de aarde in bezit te nemen is nu dus gebonden aan de opdracht zich beperkingen op te leggen. De tot dusver verhaalde gebeurtenissen hebben immers geleerd dat het leven vergaat als de mens zijn grenzen niet in acht neemt.

Genesis 9:1-7 correspondeert met 8:22. Het gaat om Gods zegen over de aarde. Opvallend is de zogenaamde inclusio: het einde van deze perikoop herhaalt het begin. Datzelfde geldt voor het tweede deel (vs 8-17), dat op zijn beurt weer correspondeert met 8:21. Hier gaat het om de relatie tussen God en mens: God sluit een verbond met de mens.

Het initiatief ligt hier geheel bij God. Zoals Hij de vloed deed komen, zo begint Hij nu opnieuw. Het woordgebruik in 9:9 komt overeen met dat in 6:17. En het in 6:18 ook genoemde verbond wordt nu verder uitgewerkt.

Zoals het is beschreven in 9:8-17 worden er aan dit verbond geen voorwaarden ten aanzien van de mens toegevoegd. God is het die hier kiest voor Noach en via hem voor al wat op aarde leeft en leven zal. De boog die ten teken wordt gesteld is er in de eerste plaats om God te herinneren aan dit verbond. De mens mag/moet weten dat zoals God het is die met deze wereld begonnen is, Hij het ook is die de wereld bewaart.

Ten aanzien van het teken van de boog meent C. Westermann (*Genesis 1-11*, BK 1/1, Neukirchen-Vluyn 1974, blz. 634; zie ook de samenvatting daarvan in de serie Tekst en toelichting: *Genesis I*, Kampen 1986, blz. 87) dat we er niet meer achter moeten zoeken dan een verklaring van dit indrukwekkende natuurverschijnsel. Veel uitleggers vóór hem zagen echter een verband met de voorstel-

ling van God als krijgsman, die nu zijn boog heeft neergelegd. Recentelijk is deze opvatting weer met verve verdedigd door U. Rütersworden, 'Der Bogen in Genesis 9', *Ugaritforschung* 20 (1988), 247-263. Zijns inziens verwijst de regenboog naar de boog die als het ware door God is weggezet en die nu ook niet meer bespannen is. Hiervoor pleit dat de God van Israël enkele malen in het Oude Testament aangeduid wordt als boogschutter wiens toorn de mensen treft als een pijl uit de boog (zie Klaagl. 2:4, 3:12 en Hab. 3:9). Bovendien blijkt uit afbeeldingen uit de wereld van het oude Israël dat een onbespannen boog niet recht is, maar doorgebogen naar de andere kant. De boog die in gespannen toestand gericht was tegen de aarde, is nu ontspannen en wijst de andere kant op.

Aanwijzingen voor de prediking Voorop moge staan dat deze tekst iets door wil geven van wat je een basisvertrouwen zou kunnen noemen. De grond van ons bestaan ligt in God als schepper en bewaarder van zijn schepping. De dreiging zoals die steeds weer waarneembaar of voorspelbaar is hoeft de mens de hoop niet te benemen.

Hier kan ook de doop ter sprake komen, zoals die met name in de bediening aan kinderen gestalte krijgt. Het is het teken van het begin dat God met de mens maakt. Dat van een mens reactie gevraagd wordt, mag niet worden vergeten. Jezus' woorden tot Nicodemus zijn wat dat betreft niet voor misverstand vatbaar.

Duidelijk moge ook worden dat Gods nieuwe begin een radicale scheiding van het oude betekent. Ook in Johannes 3 is dat aan de orde. Opmerkelijk is dat het zowel in Genesis 8:1 als in Johannes 3:8 verbonden is met de wind, teken van Gods Geest.

Romeinen 6 spreekt van de doop in de dood. Ondergaan in het water is als het ondergaan in de dood. Nergens wordt dat beter geïllustreerd dan in het verhaal van de zondvloed. Evenals Noach krijgt de dopeling de zegen mee. Daar mogen de ouders nu en de dopeling later zelf de moed uit putten de weg van het leven te gaan. Ze worden gesteund door het teken van Gods blijvende trouw.

ZONDAG 9 AUGUSTUS

Genesis 9:20

En Noach werd een landman en plantte een wijngaard

Schriftlezingen: Gen. 9:20-27; Joh. 2:1-11; Ef. 6:1-4

Het eigene van de zondag

Opnieuw kunnen we aansluiten bij de vakantietijd, namelijk als op deze zondag de vreugde (en bijwerkingen) van de wijn aan de orde komt. Ontspanning en blijdschap zijn niet vreemd aan de bijbel. Integendeel! Geloof heeft immers alles met levensgeluk te maken. Het evangelie van Johannes vertelt hoe Jezus' eerste optreden in het openbaar erop gericht is om de feestvreugde niet te laten verdwijnen, zeker niet als het gaat om het feest van liefde en trouw. Een principieel gebaar: het water wordt wijn. Net zoals Noach na aan het water van de vloed te zijn ontkomen zich nu mag verlustigen aan de vrucht van de wijnstok.

Genesis 9:20-27 is echter ook het verhaal van de spanning binnen de familie. In de vakantietijd, waarin men normaal gesproken veel meer met de andere leden van het gezin te maken heeft dan normaal, is dit trouwens ook maar al te vaak een herkenbaar gegeven. De epistellezing is gekozen naar aanleiding van dit tweede thema. Het gaat hier om een uitwerking van Efeziërs 5:21: 'weest elkander onderdanig'. Genesis 9 vertelt hoe Cham dit niet kon opbrengen.

Men kan kiezen voor liederen die de wijn bezingen, zoals Psalm 104:4 en 107:17, hoewel de berijming in het laatste geval wat minder duidelijk is dan de bijbeltekst. Heel mooi is hier ook Gezang 348:5.

Uitleg

Al eerder, bij de uitleg van het verhaal over de zondvloed, werd duidelijk hoe belangrijk het is om te letten op de relatie met de voorafgaande hoofdstukken. Bij deze perikoop is dat niet anders. De beti-

teling van Noach als landman (vs 20) is direkt al veelzeggend. Zoals bij zondag 26 juli al werd uiteengezet, is voor de Jahwist de oergeschiedenis vooral ook de geschiedenis van de aardbodem. Daaruit ontstond de mens, die er vervolgens voor zorgde dat de aardbodem vervloekt werd. Het verhaal van de zondvloed vertelt hoe de mens wordt weggevaagd van de aardbodem, maar hoe uiteindelijk de aardbodem weer gezegend wordt. Ten aanzien van de aardbodem staan zegen en vloek dus naast elkaar. In het verhaal van Noach als wijngaardenier wordt dat treffend weergegeven.

In de eerste plaats maakt Noach zijn naam waar: hij is inderdaad degene die de mensen zal 'troosten (*nachêm*) over de moeitevolle arbeid onzer handen op deze aardbodem, die de Here vervloekt heeft' (Gen. 5:29). Hij doet dat door de mensen te laten zien dat die zware arbeid met een mooi resultaat beloond wordt: met wijn, de alom bekende troost. Zo roept Spreuken 31:6-7 op: 'Geeft bedwelmende drank aan wie te gronde gaat en wijn aan wie bitter bedroefd zijn, opdat hij drinke en zijn armoede vergete en aan zijn moeite niet meer denkt.'

Tegelijkertijd kan die zegen een vloek inhouden. Ook daarover zijn vele wijsheidsteksten aan te halen. Noach ondervindt het aan den lijve. In oude Arabische en Joodse vertellingen wordt deze ongewenste bijwerking toegeschreven aan de invloed van de duivel. Deze zou Noach hebben geholpen bij zijn werk aan de wijngaard. Hij voedde de wijnrank met het bloed van een lam, een leeuw, een varken en een aap. Daarmee wordt dan verklaard hoe het komt dat een mens zo onnozel is als een lam als hij nog voor de keuze staat om wijn te gaan drinken of niet. Als hij er vervolgens dan met mate van drinkt krijgt hij leeuwenmoed. Als hij teveel drinkt wordt hij als een varken dat zich wentelt in zijn eigen afval en als hij helemaal dronken is lijkt hij in zijn dwaasheid op een aap.

Het verhaal neemt nu een nieuwe wending. Het wordt de geschiedenis van een vader en zijn zoons. Op zich is dat niet zo'n grote overgang. In een oude Ugaritische tekst wordt onder meer als plicht van de zoon genoemd dat hij zijn vader helpt op zo'n moment van dronkenschap.

Cham doet echter het tegenovergestelde. Wat zijn overtreding, die door Noach zo zwaar - ook aan het tweede geslacht - gestraft wordt, nu precies inhoudt, is niet duidelijk. Er zijn nogal wat uitleggers die er een verwijzing in zien naar seksuele uitpattingen zoals die voor zouden komen bij de volkeren in Kanaän. Die zouden hier terug gevoerd worden op hun vaders. W. van der Spek, 'De zonen van Noach. Een exegese van Genesis 9,18-28', *Amsterdamse cahiers voor exegese en bijbelse theologie* 2, Kampen 1981, blz. 26-34, zoekt er een 'vergoddelijking van de potentie' achter. Doch dat lijkt allemaal wat vergezocht. Aantrekkelijker is het voorstel van W. Vogels, 'Cham découvre les limites de son père Noé', *Nouvelle Revue Théologique* 109 (1987), 554-573. Hij probeert meer aan te sluiten bij de voorafgaande hoofdstukken en wijst erop dat naaktheid doorgaans niet verbonden wordt met sexualiteit, maar een aanduiding is van armoede en verlies van waardigheid. Dat is het wat Cham ontdekte. Hij deed de ontdekking die zovele kinderen eens doen, namelijk dat vader niet volmaakt is. Ook hij blijkt zijn zwakke kanten te hebben. Het hoort bij het volwassen worden dat je zo de menselijke beperkingen onder ogen leert zien.

Maar hoe ga je daarmee om? Cham weet zich geen goede houding te geven. Hij gaat met zijn ontdekking aan de haal. Zijn broers weten wel maat te houden, ook al is hun vader dan nu minder eerbiedwaardig.

Het thema van de naaktheid is niet nieuw in de eerste hoofdstukken van Genesis. Eerder al ontdekten immers Adam en Eva dat ze naakt waren. Toen was het God die hun naaktheid bedekte. Die taak is nu dus overgenomen door de kinderen.

Zo grijpen al deze relaties in elkaar. Vanaf Genesis 1 ging het eerst over God en de mens, toen over de man en vrouw, later over broeder en broeder en nu dan over vader en zoons. Zo leren mensen gaandeweg samen hun plaats te vinden op deze aarde en met elkaar.

Wie het niet kan opbrengen de ander ook in zijn zwakheid te eerbiedigen verstoort verhoudingen. Het resultaat is dat het evenwicht verloren gaat. Zo ontstaat de situatie dat een broeder tot knecht wordt. Zo biedt deze geschiedenis een verklaring voor de scheve verhoudingen in deze wereld. Niet om ze te bevestigen, zoals in het verleden wel eens is verondersteld, maar om ze aan te duiden als vloek. We mogen ook in deze hopen dat de zegen het zal winnen.

Aanwijzingen voor de prediking

Het is meer dan slechts een aardige binnenkomer als de betekenis van de wijn als troost aan de orde komt. De blijdschap van het geloof mag niet aan de opwekkingsbewegingen worden uitbesteed.

De gedachte dat het goede zoveel bijwerkingen kan hebben is op vele manieren toe te lichten. Het lijkt een algemeen gegeven van de menselijke cultuur. Het is ook een aanduiding van de menselijke begrensdheid als blijkt dat we wel veel kunnen, maar dat dan vervolgens niet kunnen beheersen.

Het zal in de dienst ook kunnen gaan over relaties, tussen God en mensen en tussen mensen onderling. In die relaties zit beweging en ze beïnvloeden elkaar ook. Daarbij komt hier de relatie God-mens zo ter sprake, dat blijkt dat we in de relatie tussen mensen onderling bepaalde taken van God overnemen. Ook zo zijn we beeldend voor God.